

NOTĂ ANALITICĂ (nr. 5, 2019)

Identificarea mecanismelor războiului hibrid în Republica Moldova și măsurilor de contracarare ale acestuia

Autor: Dumitru Mînzărari,
Universitatea Michigan-Ann Arbor, cercetător afiliat IPRE

Percepția problemei

În 2016, Olanda a organizat un referendum național, prin care a solicitat cetățenilor săi să se pronunțe pentru sau contra suportului unui acord de asociere dintre Ucraina și Uniunea Europeană. Rezultatele referendumului nu au fost favorabile Ucrainei. Harry van Bommel, un membru de stânga al parlamentului olandez, alături de Partidul Socialist, a folosit o echipă de “ucraineni” pentru a discredita Ucraina în perioada pregătirii de referendum. Aceștia au fost purtați pe la televiziune, pe la adunări populare și au folosit intens rețelele sociale ca să atace guvernul ucrainean drept cleptocrație, care nu merita sprijinul Olandei. În realitate, aceștia s-au adevărit a fi cetățeni ruși sau etnici ruși din regiunile ucrainene, controlate de ruși, promovând o viziune care coincidea cu cea a Kremlinului. După ce New York Times a scris un articol, denunțând aceste fapte,¹ van Bommel a părăsit Partidul Socialist și parlamentul olandez, în martie 2017.

Într-un alt exemplu, există un șir de indicii precum că Rusia ar fi finanțat în 2016 campania Brexit în Marea Britanie. Arron Banks, considerat pușculița principală din care s-a finanțat campania Brexit, ar fi donat mai mult de

13 milioane pentru variate proiecte anti-UE. Făcând cea mai mare donație politică în istoria Marii Britanii, Banks a nimerit sub vizorul serviciilor britanice de informații, care au dorit să-i investigheze relațiile cu funcționari și oameni de afaceri ruși. Teresa May, care era șefa la Ministerul de Interne britanic, a blocat investigația.²

Rusia a mai fost găsită vinovată de încercări de a influența acordul dintre Grecia și fosta Republica Macedonia, orientată să schimbe numele ultimei (în Macedonia de Nord), pentru a-i debloca ascensiunea în NATO. Milionarul grec de origine rusă Ivan Savvidis, fost deputat al Dumei de Stat a Rusiei și membru al partidului lui Putin „Rusia Unită”, ar fi folosit mai mult de \$350,000 pentru a finanța violențe publice, scheme de corupere a funcționarilor macedonieni și o campanie masivă de dezinformare în media și pe rețelele sociale, în scopul blocării înțelegerii.³

Aceste exemple, de rând cu un număr mare de cazuri similare în alte țări,⁴ scot la iveală o problemă de securitate de o stringență fără precedent în perioada de după Războiul Rece. Observăm în aceste exemple foarte multe puncte comune: coruperea de către Rusia a elitelor naționale în statele-țintă, folosirea oamenilor de afaceri ruși pentru ca

1 Andrew Higgins, “Fake News, Fake Ukrainians: How a Group of Russians Tilted a Dutch Vote,” New York Times, 16 februarie 2017. <https://www.nytimes.com/2017/02/16/world/europe/russia-ukraine-fake-news-dutch-vote.html>

2 Ed Caesar, “The Chaotic Triumph of Arron Banks, the ‘Bad Boy of Brexit,’” The New Yorker, 18 martie 2019. <https://www.newyorker.com/magazine/2019/03/25/the-chaotic-triumph-of-arron-banks-the-bad-boy-of-brexit>

3 Helene Cooper și Eric Schmitt, “U.S. Spycraft and Stealthy Diplomacy Expose Russian Subversion in a Key Balkans Vote,” New York Times, 9 octombrie 2018. <https://www.nytimes.com/2018/10/09/us/politics/russia-macedonia-greece.html>

4 Acestea au avut loc în Franța, Germania, SUA, Austria, Polonia, Ungaria, Grecia, Italia, printre altele.

aceștia să se integreze și opereze în societatea țărilor-țintă, finanțarea campaniilor politice, partidelor, instigarea protestelor și violențelor publice. În Muntenegru, Rusia ar fi finanțat un partid pro-rus, iar apoi l-a exploatat, de rând cu niște grupări radicale locale, pentru a pregăti în 2016 asasinatul prim-ministrului muntenegrean, într-o operațiune a agenției de informații militare ruse GRU.⁵ Acest lucru, de rând cu anexarea Crimeii ucrainene folosirea grupurilor și agresiunii armate în Donbas, ne indică că atât măsurile de influență și manipulare politică, cât și măsurile de agresiune armată ascunsă, fac împreună parte din arsenalul de instrumente ruse, care au primit numele de “război hibrid”.

Clarificarea naturii războiului hibrid

Termenul de război hibrid nu are o definiție consistentă. Per general reflectă acțiuni de agresiune ascunsă, oferind capacitatea de negare, care pot fi sprijinite prin aplicarea forțelor convenționale, urmărind scopul de a influența politicile interne sau externe ale țării-țintă.⁶ Acțiunile de agresiune ascunsă sunt materializate, în descrierile populare frecvente, prin aplicarea combinată ale unor instrumente de influență politică, economice, sociale, militare și altele. Dacă observăm multiplele recente studii politice în domeniu, conferințe și dezbateri, notăm că subiectul este explorat excesiv, dar fără substanță. Astfel, pentru politicieni devine dificil să înțeleagă care măsuri de combatere a amenințărilor hibride ar fi eficiente.

Adițional, confuzia crește datorită faptului că diferite state definesc războiul hibrid în dependență de vulnerabilitățile naționale percepute, care diferă de la caz la caz. Nu putem exclude că birocratiile naționale explorează subiectul, manipulându-l, pentru a obține suport financiar pentru anumite agenții de stat, în dependență de definițiile propuse. Drept exemplu, multe state vest-europene privesc conceptul ca sinonim cu amenințările cibernetice. Altele îl echivalează cu propaganda. Ultimul exemplu este vădit în Republica Moldova, unde societatea civilă s-a axat, din diferite motive, pe aspectele de propagandă, în mod predominant.

Acest lucru este foarte problematic, în special din punctul de vedere al politicilor publice. Nu oricare acțiune de propagandă, dezinformare sau atac cibernetic reflectă inițierea unui război hibrid. Războiul hibrid e necesar de privit în mod holistic – variatele tipuri de acțiune străină lucrează în tandem pentru a promova un set exact de obiective, care, de regulă, își propun să diminueze suveranitatea statului-țintă. Aceasta din urmă se manifestă prin pierderea temporară sau de lungă durată a independenței de a

lua decizii de politică internă și externă, fără influența statului agresor. Astfel, vorbim de război hibrid doar dacă acțiunile de agresiune ascunsă care sunt desfășurate sub umbrela acestuia avansează în comun scopul preluării controlului politic asupra instituțiilor de stat, politicienilor sau deciziilor pe politica internă și externă a țării-țintă.

O altă practică care necesită clarificare și corectare este tendința guvernărilor de la Chișinău să se refere la războiul hibrid prin expresia „amenințări hibride”. Chiar dacă se face din considerente de corectitudine politică și diplomatică, este o greșală. Ea face dificilă identificarea obiectivă și corectă a problemei reale. Amenințarea este un scenariu de risc care încă nu s-a materializat, iar Republica Moldova este o țintă activă și continue a operațiunilor ruse de agresiune hibridă.

Primul pas în evaluarea agresiunii hibride în Republica Moldova este înțelegerea mecanismului de manifestare a acesteia în țara noastră. După cum am indicat anterior, diferite țări se confruntă cu diferite elemente, în dependență de nivelul acestora de dezvoltare și vulnerabilitățile existente. În Moldova, țintele războiului hibrid sunt atât elitele politice, cât și grupuri ale populației.⁷ Acestea sunt cele două principale puncte de intrare ale agresiunii hibride ruse în țara noastră, la momentul analizei.

Mecanisme de război hibrid și răspunsuri

Am observat în exemplele de la începutul studiului că efortul de a obține controlul sau influența asupra populației țării-gază și elitelor sale politice este de regulă realizat prin intermediul unor proximi actori locali. Aceasta are drept scop să asigure caracterul ascuns și abilitatea de negare a implicării de către statul-agresor. Deci, un aspect foarte important al războiului hibrid este că agresorul explorează procesele de politică internă, încercând să-și mascheze agresiunea hibridă în spatele acestora. Am observat cum în cazul Marii Britanii s-au folosit oameni de afaceri locali, pentru a finanța un referendum popular și campanii de influență a populației. În cazul Greciei și Macedoniei, am observat cum interesele guvernului rus erau promovate prin intermediul unor oameni de afaceri ruși, care s-au integrat în societatea greacă drept cetățeni, cum au explorat grupuri locale radicale, proteste și cum s-a încercat coruperea politicienilor locali, încercând prezentarea operațiunii de agresiune hibridă în calitate de un proces intern grec sau macedonian. Ori, în timpul alegerilor prezidențiale în SUA în 2016, agențiile de informații ruse au încercat intens, prin platforme media și sociale online, să creeze și să amplifice tensiuni sau conflicte între grupuri variate din societate.⁸

5 Heather A. Conley și Matthew Melino, “Russian Malign Influence in Montenegro: The Weaponization and Exploitation of History, Religion, and Economics,” CSIS Brief, 14 mai 2019, <https://www.csis.org/analysis/russian-malign-influence-montenegro>.

6 Andrew Radin, “Hybrid Warfare in the Baltics: Threats and Potential Response,” Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2017. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1577.html.

7 Minzarari, Dumitru. 2018. “Reassembling a Russian Empire: Annexing Territories through Deceiving Hearts and Minds.” In A New Security Agenda for the Eastern Partnership, 13-24. Bucharest: EaP Think Tank Forum.

8 Wired.com, “How Russian Trolls Used Meme Warfare to Divide America,” 17 decembrie 2018. <https://www.wired.com/story/russia-ira-propaganda-senate-report>.

Astfel, se manifestă una din cele două probleme-cheie ale unei contracarări eficiente a războiului hibrid – identificarea agresiunii și mecanismelor ei. Este nevoie de construirea capacităților naționale pentru a face diferență între procese de politică internă, care au apărut în mod natural pe de o parte, și cele care sunt artificiale, menite doar să mascheze infiltrarea acțiunilor de agresiune în societatea statului-țintă, pe de altă parte. Astfel de capacități pot fi edificate prin construirea unui sistem național robust de avertizarea timpurie (early warning), implicând serviciile de informații și contrainformații naționale, forțele militare, forțele de poliție și capacități naționale de comunicare strategică.

Al doilea element-cheie a unui răspuns eficient contra unei agresiuni hibride este necesitatea elaborării unui răspuns timpuriu (early response), care să curmeze sau să diminueze efectele variatelor operațiuni ale războiului hibrid. Aceasta ar implica aceiași actori ca și în faza de identificare a avertizării timpurii. Însă, în acest caz, răspunsul va ataca și submina activitățile de agresiune hibridă, făcând-le inofensive. De exemplu, în cazul pregătirii de către statul agresor a unei rețele pentru organizarea unui protest violent, identificarea conducătorilor și asigurării logistice ale operațiunii și extragerea lor din rețeaua operațiunii ar reduce capacitatea distructivă a acesteia. Este important ca elementele agresiunii hibride externe să fie dezamorsate astfel, încât publicul să nu observe. Excepții ar fi elemente de scară mai largă, sau politic sensibile ale agresiunii externe hibride, pentru a mobiliza opinia publică contra statului-agresor.

Din motivul că există confuzie majoră privind natura războiului hibrid și o înțelegere slabă a mecanismelor și scopurilor acesteia, ar fi util de dezvăluit aceste mecanisme. După cum am menționat, două puncte de infiltrare principale ale agresiunii hibride în Moldova sunt populația și elitele politice. Astfel, agresorul dorește cultivarea la grupuri din populația Republicii Moldova a scepticismului față de instituțiile publice, față de stat și chiar erodarea loialității acestei populații față de Republica Moldova. Odată cu atingerea acestui scop, devine mai ușor pentru agresor să conteste legitimitatea guvernării și să exploreze grupuri infiltrate în politica națională, pentru a răsturna guvernarea (prin proteste sau prin alegeri) și a o schimba cu una aleasă de agresor sau loială agresorului. În cazul țintirii în elitele politice, agresorul va încerca să le discrediteze, să le prezinte drept incapabile de a soluționa problemele societății sau să le prezinte drept corupte și care exploatează bunurile publice în interese personale. În acest scop, statul-agresor ar putea folosi agenți-proxi ai săi în Republica Moldova, pentru a duce artificial la eșuarea unor proiecte conduse de elitele naționale, care urmează a fi discreditate. Ulterior, folosind capacitatea sa de penetrare a spațiului mediațic și de discurs public, agresorul blamează elitele inconvenabile. La fel, penetrarea spațiului informațional

al Republicii Moldova ar fi folosită de agresor pentru a propune “soluții”, astfel promovând agenții săi proximi în calitate de noi elite politice.

Strategii de aplicare a agresiunii hibride

Am putea scoate în evidență două strategii principale de a ținti asupra populației, care au nevoie de penetrarea spațiului informațional al Republicii Moldova, pentru că necesită acces informațional direct la publicul larg. Aceste strategii, la fel, mai au nevoie de o dependență economică a Moldovei față de statul-agresor sau o relație de interacțiune economică asimetrică, în care Moldova este un partener mai slab. Aceasta ar presupune condiția, în care Moldova ar avea mai mare nevoie de comerțul cu agresorul, decât agresorul ar dori să mențină comerțul cu Moldova.

Motivul necesității unei dependențe economice este înrădăcinat în psihologia și necesitățile fizice umane. Pentru a acapara control sau influență asupra populației, agresorul ar avea nevoie să poată manipula preferințele publicului țintă. Drept exemplu, să presupunem că o mare parte a populației Moldovei optează pentru integrarea europeană. Dacă un stat agresor ar dori să schimbe această preferință, ar trebui să dețină capacitatea de a afecta preferințele populației în Moldova. Acest fapt este posibil prin abilitatea de a-i afecta mediul și condițiile economice. Preferințele umane pot fi manipulate și schimbate prin manipularea necesităților populației. O dependență economică asimetrică a Moldovei față de statul agresor îi va permite agresorului să afecteze condițiile de trai a unor grupuri de populație, prin sancțiuni economice și embargouri comerciale, de natura totală sau selectivă. În urma afectării condițiilor de trai, sunt afectate preferințele populației-țintă și consecutiv valorile acestuia. Mecanismul causal este

[influențarea necesităților economice] → [schimbarea preferințelor social-politice] → [înlocuirea valorilor]

Anume din acest motiv este necesar de redus maximal posibil interacțiunea economică cu statul-agresor. Dacă statele care nu inițiază agresiune hibridă contra Moldovei vor privi interacțiunea economică cu țara noastră prin prisma generării venitului economic, un agresor va fi gata să jertfească profitul economic pentru a genera influență asupra Republicii Moldova. Prin căderea sub influență străină, Moldova va confrunta atâtea costuri, încât oricare profit mic economic generat de o interacțiune economică asimetrică cu statul agresor, va fi pierdut. Mai mult ca atât, nu trebuie de uitat că statul agresor obține capacitatea de a influența necesitățile economice ale populației prin investițiile companiilor sale în Moldova – din nou, datorită faptului că companiile acestea străine nu sunt interesate în profit economic, dar devin

mecanisme proxy de promovare a influenței și controlului statului agresor în Moldova.

Adițional la strategia de afectare a condițiilor economice și consecutiv necesităților și preferințelor populației, pentru a o influența și controla, o altă strategie este manipularea percepțiilor. Manipularea percepțiilor are o dependență critică de accesul țării-agresor la spațiul informațional al țării-țintă. În acest caz, se dorește re-interpretarea evenimentelor și relațiilor logico-cauzale a variațiilor factori care afectează populația. Dacă prima strategie viza schimbarea condițiilor fizice, economice a populației, aceasta de urmă dorește schimbarea interpretărilor în imaginația publicului. Practic se manipulează audiența-țintă, pentru a o convinge că este în o realitate alta decât cea adevărată – încercându-se de a prezenta realitatea artificial-creată drept unica corectă.

Drept exemplu, Rusia blochează exporturile de produse din Republica Moldova și folosește accesul său în spațiul informațional al Moldovei să blameze - transfere vina curmării exporturilor în Rusia - pe autoritățile moldovenești. De asemenea, Rusia explorează factorul economic pentru tratamente preferențiale ale anumitor segmente de actori sociali-politici în Moldova. Astfel, ea permite exportul afacerilor controlate de elitele pro-ruse în Gagauzia sau alte regiuni, consolidând dependențe față de sine. Realitatea artificială impusă este că agenții economici din Moldova depind de Rusia în mod esențial și că nu ar putea să obțină același câștig economic în Occident, din cauză că vor fi discriminați. În acest context, aspectele propagandistice, manipulatorii și de dezinformare sunt instrumentate în scopul transferului percepțiilor audienței-țintă în realitatea artificială nou creată.

Aspectul economic e important nu doar în cazul primei strategii – de schimbare a mediului fizic și a preferințelor, dar și la schimbarea percepțiilor. De exemplu, penetrarea pieței economice interne a Republicii Moldova permite Rusiei să facă spălare de fonduri sau să transfere fonduri ilegite, utilizate pentru coruperea actorilor locali și plățirea operațiunilor de influență în Moldova. Secvențele video, în care președintele Dodon recunoaște că a primit bani lunar pentru sine și partidul său, Partidul Socialiștilor, din partea guvernului rus, inclusiv prin intermediul Gazprom-ului, este o ilustrația alarmantă. Acești factori fac mai dificilă identificarea și urmărirea plăților ilegale în Republica Moldova, pentru că se folosesc fonduri din traficul de comerț legal. Mai mult ca atât, există dovezi că astfel de fonduri ar putea fi folosite pentru coruperea elitelor naționale, astfel contribuind la partea de ofertă a corupției politice, dar și finanțări ilicite, cum ar fi mișcările politice, proteste, alegeri, etc.

Vulnerabilitatea-cheie la faza incipientă

Abilitatea de a penetra și explora spațiul informațional al

Republicii Moldova este unul din instrumentele principale ale unui agresor străin, într-un tip de război modern, de natură hibridă. În primul rând, este dificil de a identifica, pentru că se explorează instituții democratice cum sunt libertatea de exprimare, massmedia liberă etc. Astfel, o încercare a autorităților de a limita capacitatea agenților agresorului de manipulare cu publicul, cum a făcut-o guvernarea de la Kyiv, ar fi trezit rezistență în societatea civilă, dar și la partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova. În lipsa unui mecanism eficient de avertizare timpurie, încercarea de a bloca anumite organizații media sau eforturi informaționale ar putea fi explorate de conducerea Moldovei în scopurile politicii interne, creând riscul de abuzuri. Doar un sistem de avertizare timpurie bine structurat, de rând cu o comunicare strategică eficientă, va permite autorităților Republicii Moldova să demonstreze lipsa abuzurilor și caracterul real al amenințării, dar și măsurilor de constrângere aplicate.

Însă, suveranizarea spațiului informațional este o măsură critică și de neînlocuit în contracararea agresiunii de natură hibridă. Dacă eforturile războaielor tradiționale a fost capturarea teritoriului țării-țintă, pentru ca apoi de a controla populația, resursele și politicile ei, în războiul hibrid situația se schimbă drastic. Efortul principal al războiului hibrid este de a obține control asupra populației sau grupurilor critice active ale acesteia, astfel ca prin intermediul ei să reușească dobândirea controlului asupra teritoriului, resurselor și politicilor statului-țintă. Deci, suveranitatea statului obține un nou sens – deja nu mai este suficient de a asigura monopolul asupra coerciției legitime pe teritoriul național. Suveranitatea în epoca războaielor hibride semnifică monopolul asupra informării populației sau, cel puțin, abilitatea de a administra fluxul de informație care este generat în străinătate sau de proxy ai agresorului, care sau stabilit pe teritoriul național, deghizați drept actori naționali. Acest efort este unul foarte dificil din motiv că ar putea încuraja abuzuri din partea guvernării și deci rezistență din partea societății. Doar prin consolidarea instituțiilor statului și asigurarea independenței lor de influența politică, dar și creșterea eficienței instrumentelor statului menite să contracareze agresiunea externă (informații, contrainformații, militare, etc.) e posibil de prevenit abuzuri și menținut încrederea populației în ele.

Concluzii și recomandări

Datorită încercărilor Rusiei de a aplica agresiunea hibridă contra țărilor-membre ale NATO, inclusiv SUA, cercetătorii și experții în Occident au examinat problema minuțios, acumulând cunoștințe și înțelegere despre această tehnologie de conflict cum este războiul hibrid. Drept exemplu, analiștii RAND, examinând potențiala agresiune hibridă a Rusiei contra statelor NATO, în special țările baltice, scot în evidență ca aceasta s-ar putea manifesta sub câteva forme. Acestea ar fi subversiunea non-violentă, masuri-

le active de natură violentă și agresiunea convențională. Analistii RAND consideră că, datorită instituțiilor puternice și integrării bune a vorbitorilor de limbă rusă în societățile țărilor baltice, Rusia ar putea avea izbândă doar prin folosirea formei a treia – de agresiune convențională.⁹ Drept răspuns la această analiză NATO a mărit prezența de trupe militare în statele baltice.

Michael Carpenter, Directorul Centrului Biden pentru democrație și implicare globală al Universității Pensilvania, clasifică măsurile active de natură malignă a Rusiei contra Occidentului în trei subgrupuri: atacuri în domeniul cibernetic, război informațional și operațiuni de corupere.¹⁰ Similar, Alina Polyakova de la Brookings Institution sugerează că forma de război hibrid declanșată de Rusia contra SUA și altor state occidentale ar include o combinație a dezinformării, propagandei, războiului cibernetic, infiltrare politică și generarea corupției pentru influențarea politicii statelor-țintă.¹¹

O greșeală a guvernărilor Republicii Moldova și experților autohtoni ar fi preluarea acestor interpretări de la statele occidentale. După cum am indicat în cercetarea dată, fiecare stat are condițiile sale specifice care îi determină vulnerabilitățile. Statele occidentale au un nivel avansat de computerizare a administrării publice, economiei naționale și infrastructurii. Astfel, atacurile cibernetice pot aduce daune considerabile acestor țări, în sensul distrugerilor economice și subminării încrederii populației în guvernele occidentale și capacității acestora de a o proteja.

În Republica Moldova scopul războiului hibrid rusesc ar fi același – să submineze încrederea populației în instituțiile de stat și guvernare, dar măsurile sunt altele. Acestea au fost identificate de prezentul studiu drept alterarea preferințelor și percepțiilor populației prin manipularea dependenței economice a Moldovei și prin operațiuni de influență, inclusiv alimentarea corupției în scopul obținerii influenței politice. Pentru a consolida rezultatele, este foarte posibil folosirea măsurilor active de natură violentă, cum au identificat și experții RAND.

O altă greșeală a analiștilor care examinează războiul hibrid rus este de a identifica elemente ale acestuia și de a se concentra excesiv pe ele – cum ar fi dezinformarea sau propaganda. Este important de înțeles că acestea ar putea apărea și separat, fără a fi în suportul scopului de bază a războiului hibrid – subminarea suveranității statului-țintă. În acest caz, aceste abordări greșite duc la irosirea resurselor, eforturilor de contracarare ale agresiunii hibride și ar trebui evitate.

În contextul celor expuse, se cristalizează un șir de recomandări de măsuri politice, care ar fi necesare pentru

a ajuta Moldova să reziste eficient agresiunii hibride externe.

Unele dintre ele coincid cu recomandările experților occidentali. De exemplu, Carpenter sugerează guvernelor occidentale să asigure o coordonare eficientă între agențiile de informații și contrainformații; consolidarea instituțiilor statului și asigurarea transparenței în domeniul financiar-bancar, infrastructural și media (!); dar și generarea costurilor pentru acțiunile de agresiune hibridă a Rusiei.

O provocare majoră, în special în Republica Moldova, unde spațiul public e saturat de speculații și învinuiri reciproce, este identificarea măsurilor de agresiune hibridă și separarea lor de procese politice naturale. Identificarea este un lucru foarte dificil, pentru că Rusia explorează și procese naturale, încercând pe valorilor lor să submineze instituțiile democratice și să multiplice conflictul în societate, erodând structura socială.

Astfel, autoritățile Republicii Moldova ar urma să facă următorii pași:

- Examinarea detaliată ale exemplelor de agresiune hibridă din partea Rusiei, explorând detalii, care nu au ajuns să fie cunoștință publică. În baza acestora, să elaboreze o hartă exactă a mecanismului de agresiune hibridă folosit de Rusia în Republica Moldova;
- În bază acestei hărți, să identifice cele mai vulnerabile puncte în capacitatea națională de răspunde războiului hibrid și să exploreze aceste cunoștințe la crearea unui Sistem de Avertizare Timpurie pentru agresiune hibridă;
- La fel în baza acestei hărți, să elaboreze un Sistem de Răspuns Timpuriu, care să combine capacitățile naționale de informații, contrainformații, militare și de asigurare a ordinii publice;
- Să creeze agenții naționale independente de informații militare și, separat, contrainformații. Acestea au devenit domenii foarte tehnice și, în contextul războiului hibrid, sunt instrumente principale de răspuns al statului, în special la etapa de avertizare timpurie;
- Este important, ca guvernarea să examineze relațiile sale economice și să identifice sectoarele, în care interesul politic domină interesul economic. Pe durată medie și lungă, refuzul de la astfel de interacțiuni economice (cu Rusia) ar salva Moldova de la pierderi mari economice, dar și politice. De fapt, Rusia s-a adevărit drept un partener instabil, care a explorat domeniul economic pentru a submina suveranitatea politică și securitatea partenerilor săi economici;

9 Radin, 2017.

10 Michael Carpenter, "Undermining Democracy: Kremlin Tools of Malign Political Influence," Raport către Comisia pentru afaceri externe a Casei Reprezentanților SUA, 2019. <https://docs.house.gov/Committee/Calendar/ByEvent.aspx?EventID=109537>.

11 Alina Polyakova, "Lessons from the Mueller Report on Russian Political Warfare," Raport către Comisia Juridică a Casei Reprezentanților SUA. https://www.brookings.edu/testimonies/lessons-from-the-mueller-report-on-russian-political-warfare/?fbclid=IwAR04yxL8vtIqLgzow9I5lRpG_2nr-HignYV8uDK9MdYieJVsMOJvpILO7jPc.

- Moldova urmează să examineze minuțios căi eficiente de asigurare a suveranității sale în spațiul informațional. În pofida presiunii partenerilor străini, această măsură va oferi beneficii economice, sociale și politice considerabile, inclusiv prin consolidarea capacității statului de a rezista agresiunii hibride, consolidarea coeziunii sociale și reducerea conflictelor în societate;
- Autoritățile moldovenești urmează să investească eforturi și resurse, cu asistența partenerilor de dezvoltare, în edificarea capacităților naționale de comunicare strategică. Aceste resurse ar fi concentrate pe rezistența contra operațiunilor de influență străine maligne;
- Toate aceste acțiuni necesită o arhitectură organizațională, instituțională și logistică de natură care lipsește în Moldova, care ar urma să asigure coordonarea și cooperarea strânsă cu partenerii externi. În acest sens, o posibilă soluție ar fi inițierea negocierilor cu Uniunea Europeană pentru deschiderea în Republica Moldova a unei Misiuni de Asistență UE, care să ajute Moldova la consolidarea capacităților de contracarare a agresiunii hibride prin consolidarea rezilienței statale și sociale, în conformitate cu Strategia Globală a Uniunii Europene.
- Autoritățile Republicii Moldova ar urma să intensifice cooperarea în domeniul politico-militar și de securitate și cu Statele Unite, pentru a obține asistență tehnică și sprijin în consolidarea capacităților de rezistență la agresiune hibridă.